

УДК 792 (477)

СЛІДАМИ УКРАЇНСЬКОГО ХУДОЖНЬОГО КІНОФІЛЬМУ «ТІНІ ЗАБУТИХ ПРЕДКІВ»

Іван ЗЕЛЕНЧУК

кандидат фізико-математичних наук,
старший науковий співробітник
відділення «Філія Гуцульщина» ННДІУВІ

Анотація. У статті розглянуто історію знімання на Гуцульщині Київською кіностудією ім. О. Довженка художнього кінофільму «Тіні забутих предків». Показано, що творча знімальна група цього кінофільму, яка складалась із плеяди видатних кіномитців колишнього СРСР, згуртованих кінорежисером Сергієм Параджановим, протягом 1963–64 рр. проживала в етнографічному центрі Гуцульщини – селищі Верховина на Прикарпатті. Досліджена участь талановитих народних митців Гуцульщини у зйомках багатьох епізодів кінофільму, які допомогли його творцям правдиво передати високу духовність і автентичну народну культуру давніх гуцулів та майстерно відтворити на екрані основну ідею і зміст повісті Михайла Коцюбинського «Тіні забутих предків».

Ключові слова: Україна, Гуцульщина, Михайло Коцюбинський, Сергій Параджанов, «Тіні забутих предків», кінофільм, народна культура, актори, епізоди.

СЛЕДАМИ УКРАИНСКОГО ХУДОЖЕСТВЕННОГО КИНОФИЛЬМА «ТЕНИ ЗАБЫТЫХ ПРЕДКОВ»

Іван ЗЕЛЕНЧУК

кандидат физико-математических наук,
старший научный сотрудник
отделения «Филия Гуцульщина» ННИИУВІ

Аннотация. В статье рассмотрена история съемок на Гуцульщине Киевской киностудией им. А. Довженко художественного кинофильма «Тени забытых предков». Показано, что творческая съемочная группа этого фильма, которая состояла из плеяды выдающихся кинематографистов бывшего СССР, сплоченных кинорежиссером Сергеем Параджановым, в течение 1963–64 гг. проживала в этнографическом центре Гуцульщины – поселке Верховина на Прикарпатье. Исследовано участие талантливых народных художников Гуцульщины в съемках многих эпизодов кинофильма, которые помогли его создателям правдиво передать высокую духовность и аутентичную народную культуру древних гуцулов, мастерски воспроизвести на экране основную идею и содержание повести Михаила Коцюбинского «Тени забытых предков».

Ключевые слова: Украина, Гуцульщина, Михаил Коцюбинский, Сергей Параджанов, «Тени забытых предков», кинофильм, народная культура, актеры, эпизоды.

IN THE WAKE OF FILM «SHADOWS OF THE FORGOTTEN ANCESTORS»

Ivan ZELENCHUCK

*Candidate of Physical and Mathematical Sciences,
senior research associate of branch «Hutsulshchyna» of NRIUSWH*

Annotation. *In the article author examined history of making of film «Shadows of the Forgotten Ancestors» by O. Dovzhenko Kyiv Film Studio in Hutsul region. It is shown that the creative team consisted of prominent screen actors called together by director Serhiy Paradzhanov. During 1963–1964 they lived in ethnographic center of Hutsul region – the village of Verkhovyna of Carpathian region. Author examined participation of talented hutsul artists in many episodes of the filmmaking that helped its creators to show high spirituality and authentic folk culture of ancient hutsuls and to get the main idea and content of Mykhailo Kotsiubynskyi's novel «Shadows of the Forgotten Ancestors» across the audience.*

Key words: *Ukraine, Hutsul region, Mykhailo Kotsiubynskyi, Serhiy Paradzhanov, «Shadows of the Forgotten Ancestors», film, folk culture, actors, episodes.*

Кожна країна світу має свої найкращі кінофільми, що ввійшли до золотої скарбниці її духовно-культурної спадщини. Найкращим художнім кінофільмом України справедливо вважають «Тіні забутих предків», який був створений протягом 1963–64 рр. на Київській кіностудії ім. Олександра Довженка. Таким чином, у 2014 р. минає 50 літ із часу виходу на екрани Союзу РСР цього унікального українського етнокінофільму про духовну культуру і мистецтво Гуцульщини. Крім того, в цьому році відзначатиметься 150-річний ювілей українського письменника-імпресіоніста Михайла Коцюбинського, автора повісті «Тіні забутих предків», та 90-річний ювілей вірменського кіномитця Сергія Параджанова, режисера-постановника однойменного фільму. Рівно півстоліття тому Європа і світ дізнались про високу духовну культуру Гуцульського регіону України завдяки перегляду кінофільму «Тіні забутих предків», що демонструвався під назвою «Вогненні Коні».

Все, що бачите на екрані, було насправді.

С. Параджанов

Для кращого розуміння феномену кінофільму «Тіні ...» варто зробити короткий екскурс в історію кіномистецтва Гуцульщини і України загалом. Традиція знімання фільмів про Гуцульщину була започаткована 1933 р., коли в Жаб'юму та сусідніх селах кіномитці Польщі зняли перший художній кінофільм «Приблуда». У цьому фільмі знімалися актори Інна Беніта та Фелікс Жуковський, він демонструвався на екранах США. Про це ми вперше дізнались від дослідника давніх гуцульських етнофотографій Ігоря Дроздовського.

Потім восени 1939 р., після возз'єднання Західної України з Українською РСР, видатний український кінорежисер Олександр Довженко, перебуваючи у Жаб'юму, висловив ідею створення кінофільму про легендарного ватажка гуцульських опришків Олексу Довбуша. Але задуманий тут фільм був знятий тільки через 20 років. Весною і на початку літа 1941 р. в Жаб'юму знімався кінофільм «Пісня про Довбуша», його

Творці фільму «Тіні...» із кіноакторами-аматорами Верховинщини
I ряд (зліва направо сидять): Іван Ігнатюк, Василь Демидюк, Катерина Демидюк, Марія Ілійчук, Георгій Якутович, Лідія Байкова
II ряд (зліва направо стоять): Микола Сливчук, Світлана Сергієнко, Петро Сорюк, Спартак Багашвілі, Євдокія Сорюк, Сергій Параджанов, Дмитро Харук, Ганна Ласкурійчук

режисером був Іван Каварелідзе, а сценаристом – Любомир Дмитерко. В фільмі знімалась талановита українська акторка Стефанія Стадниківна (Дзвінка), а також місцевий гуцул Ярослав Чуперчук (Варцаба). На жаль, початок Великої Вітчизняної війни перервав його зйомки. Спогади про зйомки цього фільму записані нами від жительки Верховини Ірини Малиновської-Банах.

І тільки вже після війни (1959 р.) кіномитці Української РСР зняли на Жаб'ївщині перший кольоровий художній кінофільм «Олекса Довбуш» за сценарієм того ж Л. Дмитерка. Фільм знімав відомий кінорежисер Віктор Іванов, головні ролі зіграли кіноактори Афанасій Кочетков (Довбуш) і Наталія Наум (Дзвінка), у фільмі знімались також

актори-аматори Ярослав Чуперчук (Весельчак), Гафія Гараджук та багато ін.

Щодо історії створення справді культового українського кінофільму «Тіні...» відомо, що епічна повість «Тіні забутих предків» була написана Михайлом Коцюбинським у 1911 р. на основі його особистих вражень від дослідження повсякденного життя гуцулів у гармонії із Карпатськими горами, їхніх давніх звичаїв, обрядів і вірувань, побачених письменником у Криворівні та сусідніх селах Жаб'ївщини. Тому цілком логічно, що саме Гуцульський край Українських Карпат став місцем зйомок цього епічного фільму, а акторськи обдаровані гуцули – його акторами-аматорами.

Після ознайомлення із Гуцульщиною Сергій Параджанов з допомогою

художника-графіка Георгія Якутовича, який багато літ дружив із дзембрінським газдою Дмитром Ілюком (Федусюком), вибрав саме Верховинщину як етнокультурний центр цього самобутнього краю основним місцем зйомок кінофільму «Тіні забутих предків».

Під час знімання кінофільму «Тіні забутих предків» С. Параджанову вдалося зібрати унікальний творчий колектив із найталановитіших митців колишнього Союзу РСР. Варто нагадати, що спільними творцями цієї прекрасної кінолегенди про кохання Івана Палійчука і Марії Гутенюк – гуцульських «Ромео і Джульєтти» – стали: автори сценарію Іван Чендей та Сергій Параджанов, режисери Сергій Параджанов та Володимир Луговський, оператор Юрій Ілленко, художники Георгій Якутович та Микола

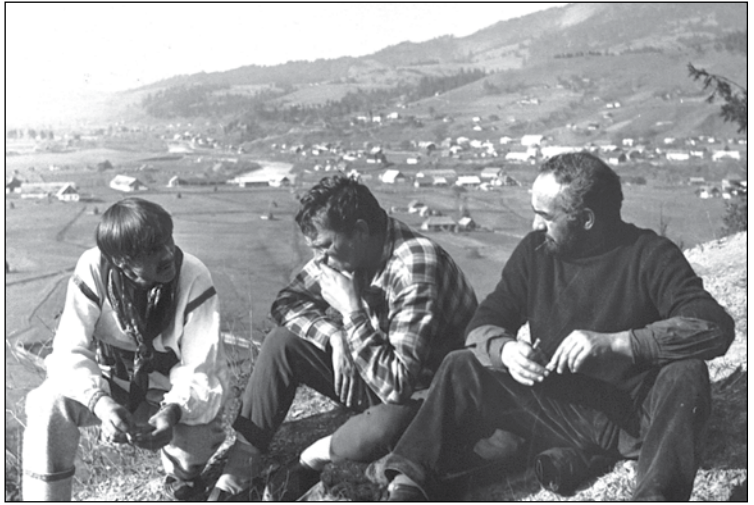
Раковський, композитор Мирослав Скорик, звукооператор Світлана Сергієнко, поет Іван Драч, фотограф Олександр Антипенко, костюмер Лідія Байкова, консультант Федір Манайло. Головні ролі виконували талановиті кіноактори: Іван Миколайчук (Іван Палійчук), Лариса Кадочникова (Марічка Гутенюк), Тетяна Бестаєва (Палагна), Спартак Багашвілі (мольфар), Микола Гринько (ватаг), Леонід Єнгібаров (спузар), Ніна Алісова і Олександр Гай (батьки Івана), Неоніла Гнеповська і Олександр Райданов (батьки Марічки), Ігор Дзюра (малий Іванко), Валентина Глинько (мала Марічка) [1, 385].

Протягом 1963–64 рр., коли проводились зйомки фільму, творча знімальна група проживала у Верховинському готелі та гуцульських садибах місцевих

Творці фільму «Тіні...» біля млина в Криворівні на присілку Грушівка (в центрі зліва направо сидять: Лариса Кадочникова, Іван Марусяк (мельник), Сергій Параджанов)

жителів. У старовинному дерев'яному будинку подружжя Петра і Євдокії Сорюків, що розташований у присілку Жаб'ївський Потік, поблизу живописної гори Глифа, проживали режисер-постановник фільму Сергій Параджанов, художник Георгій Якутович та композитор Мирослав Скорик. Оператор Юрій Ілленко і його дружина, акторка Лариса Кадоч-

Творці фільму «Тіні...» на горі Глифа у Верховині (зліва направо): Іван Миколайчук, Георгій Якутович, Сергій Параджанов

никова, проживали поблизу, в хаті Марії Кімейчук, а другий режисер Володимир Луговський жив у хаті акторки-аматорки Марії Ілійчук. Таким чином, упродовж всього періоду зйомок гуцульська садиба Сорюків стала своєрідною творчою кінолабораторією, де гаряче обговорювалися усі етапи роботи над фільмом. Господар цього дому Петро Сорюк (Юроччін), поважний гуцульський ґазда і колядницький «Береза», раніше особисто зустрічався із самим Олександром Довженком і був одним із консультантів фільму [4].

До участі у зйомках окремих епізодів, сцен і кадрів фільму С.Параджанов запросив кілька десятків обдарованих гуцулів, які зуміли правдиво відтворити автентичну матеріальну і духовну культуру Гуцульщини. Вони відкрили С. Параджанову етнокультурне і сакральне значення гуцульської народної музики, пісень і танців, які були своєрідними молитвами давніх гуцулів до язичницьких богів Сіди, Ріди і Дани. Серед обдарованих від природи акторів-аматорів цього

фільму були: Петро Сорук із дружиною Євдокією і дочкою Марією Хімчак, Гафія Гараджук (Керничук), Марія Ілійчук, Іван Ігнатюк, Ганна Чабанюк, Ганна Бойчук, Василь Коржук, Ганна Ласкурійчук із Верховини; Гаврило Костюк, Кузьма Прокоп'юк, старенька гуцулка Ґуниха, діти Марія Зеленчук, Василь Минайлюк і брати Потяки із Криворівні; подружжя Василь і Катерина Демидюки із Чорної Річки [6].

Автентичну гуцульську музику виконувала відома музична капела Василя Грималюка (Могура), до якої входили скрипаль Микола Готич (Коцьо), цимбаліст Іван Сорич (Тюдик). Для озвучення фільму були запрошені найкращі народні музиканти – виконавці на давніх гуцульських інструментах: лірник Дмитро Генцар, дудар Микола Сливчук, флоераш Вагіль, трембітар Гаврило Костюк, дрибар Іван Вережак. Гуцульські пісні виконував співак Микола Шатрук, а гуцульські танці – ансамбль Василя Шинкарука з Верховини та багато ін. Особливо варто відзначити талановиту гру старенької

гуцулки Гафії Гараджук (Хімки) з-під Магурки у Верховині [7].

На Міжнародному кінофестивалі 1965 р. в Аргентині (м. Мар-дель-Плата) ця кінострічка одержала найвищу премію – «Південний Хрест». Український кінотвір про світле кохання Івана і Марічки справедливо був визнаний видатними італійськими кінорежисерами Мікеланджело Антоніоні і Федеріко Фелліні шедевром світового кіномистецтва. Завдяки «Тіням забутих предків» світ відкрив для себе високу духовну культуру Гуцульщини і України. Сучасні кінокритики визнали фільм одним із найтитулованіших у світі: він має найбільшу кількість почесних нагород та відзнак (близько 170 призів, медалей та інших нагород) і справедливо вважається культовим українським фільмом. Видатний сучасний сербський кінорежисер Емір Кустуриця вважає кінофільм «Тіні ...» найкращим кінофільмом світу.

Кінофільм привертав і привертає увагу відомих критиків та науковців, йому присвячено багато досліджень та публікацій Лариси Брюховецької в журналі «Кіно і театр». Другий режисер фільму Володимир Луговський пізніше створив документальний фільм про історію знімання кінофільму «Тіні ...». Навесні 2000 р. телеканал «1+1» під керівництвом Валентини Руденко та Сергія Тримбача зняли на Верховинщині цікавий телефільм про історію створення кінофільму «Тіні забутих предків».

У Верховині збереглася старовинна дерев'яна хата Петра і Євдокії Соруків. У цій хаті Марія Хімчак із сином Василем за допомогою Верховинської РДА, відділення «Філія Гуцульщина» ННДІУВІ та

Всеукраїнського товариства «Гуцульщина» створили **Хагу-музей кінофільму «Тіні забутих предків»**. Урочисте відкриття музею відбулося 9 вересня 2001 р. під час XI Міжнародного Гуцульського фестивалю. Потім у 2004 р. до 40-річчя кінофільму «Тіні забутих предків» було започатковано проведення у Верховині **Кінофестивалю фільмів, знятих на Гуцульщині**. У проведенні другого кінофестивалю (2005 р.) взяв участь видатний український кіномитець Юрій Ілленко із своїм братом Михайлом Ілленком та відповідальні працівники Міністерства культури і мистецтв України [5].

Українознавчі дослідження стосуються «гуцульської частини» історії фільму «Тіні забутих предків», зокрема участі акторів-аматорів Гуцульщини у його створенні. Адже саме безпосередня участь гуцулів у підготовці до зйомок, у самих зйомках, в озвученні відзнятого матеріалу, запису музики, пісень гуцульським діалектом допомогли творчому колективу фільму під керівництвом С. Параджанова створити автентичний, справді національний кінотвір про давню Гуцульщину [3, 351].

Під час українознавчих експедицій нами досліджено основні місця на Гуцульщині, де знімалися епізоди, сцени і кадри кінофільму «Тіні...». Більшість зйомок цього фільму проходили у мальовничому гуцульському селі Криворівня, яке є своєрідним музеєм під відкритим небом в Українських Карпатах.

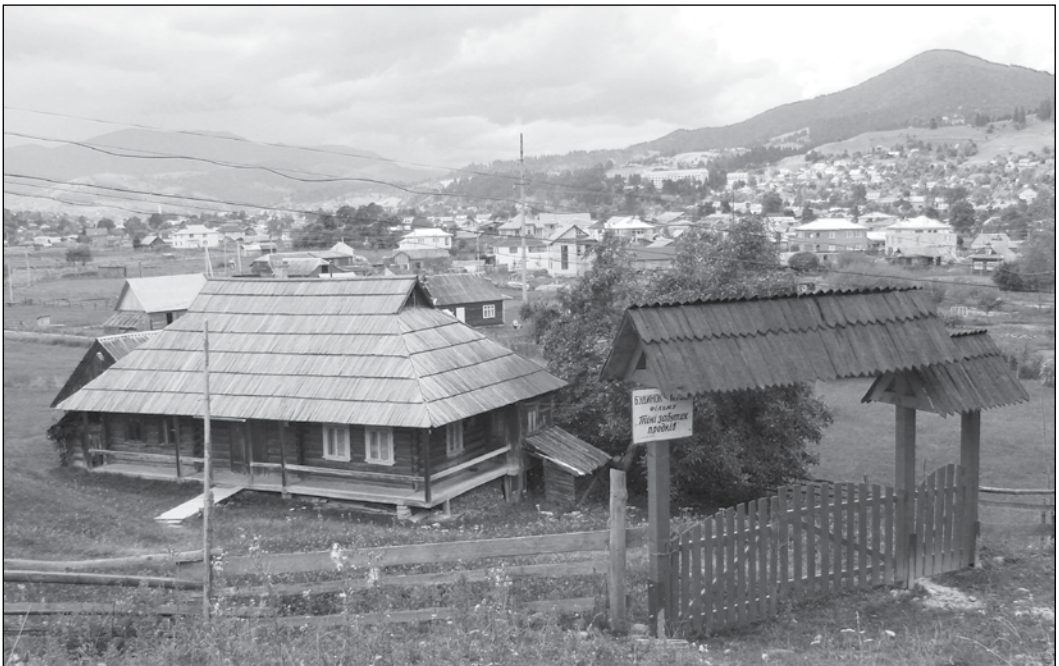
Зйомки основних епізодів, сцен і кадрів цього фільму проводились у таких населених пунктах Гуцульського регіону України: Верховина, Криворівня, Верхній Ясенів, Вигода, Буковець,

Красник, Бистрець, Дземброня, Косів, Соколівка, Яворів [2]. За українознавчими дослідженнями, найкращі живописні краєвиди та мальовничі гірські пейзажі Верховинської Гуцульщини ввійшли до кінофільму «Тіні забутих предків» і стали кіномистецькими «Визначними місцями Гуцульщини». На цій основі для Верховинської РДА нами розроблено окремий кіномистецький туристичний маршрут «Слідами кінофільму «Тіні забутих предків» на Гуцульщині» [7].

На завершення необхідно звернути увагу на складність сприймання і розуміння глядачами самого кінофільму «Тіні ...». На нашу думку, щоб зрозуміти його суть, потрібно повторно прочитати повість М.Коцюбинського «Тіні забутих предків» та ознайомитись із гуцульським діалектом української мови. Потім бажано кілька разів подивитись сам

кінофільм, щоб зрозуміти його художню ідею (оскільки він не є звичною екранізацією літературного твору, а самостійним твором українського поетичного кіно). Бажано також знати мову художніх образів українського поетичного кіно, яка дасть можливість одержати естетичне задоволення від перегляду цього непростого фільму. Адже загальновідомо, що кожен геніальний твір мистецтва вимагає від людини відповідних зусиль для його сприймання, зате допомагає їй «просвітитись», «покращитись» і «випрямитись» у власному житті [6].

Глибоко символічно, що спочатку прем'єра цього фільму відбулася у Верховині **24 серпня 1965 р.** за участю режисера С.Параджанова, який запросив на свято всіх кіноакторів-аматорів та місцевих жителів краю. Краса і велич природи Карпатських гір й автентична духовна

Хата-музей кінофільму «Тіні забутих предків»

культура Гуцульщини були увіковічені у фільмі «Тіні забутих предків». У Літературно-меморіальному музеї Івана Франка (Криворівня) у Книзі почесних відвідувачів зберігся цікавий запис від 1963 р., зроблений творчою групою цього фільму: «З глибокою любов'ю до землі гуцульської – краю незрівнянної краси, де так яскраво і непересічно засіяла душа нашого народу, з пошануванням глибоким до людей, що ковтонули гуцульського повітря та збагнули українську культуру – Івана Франка, Михайла Коцюбинського, Володимира Гнатюка, Гната Хоткевича та інших «гуцулів» нашої культури, з синівськими почуттями і творчими зобов'язаннями, від щирого серця розпросторювати «гуцульські плаї» в широкий гостинець нашого мистецтва» [4, 70].

За минулих 50 років фільм «Тіні забутих предків» став справжнім кіномистецьким символом України, який варто вивчати у закладах освіти і культури нашої країни як прекрасний зразок найкращого українського художнього кінофільму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анотований каталог фільмів 1928–1998 / [автор-упорядник Р. Прокопенко]. – К.: Національна кіностудія художніх фільмів ім. О. Довженка, 1998. – 500 с.
2. Верховинщина. Загальні описи та історичні нариси про населені пункти Верховинського району / [упоряд. І. Зеленчук]. – Верховина: Гуцульщина, 2004. – 331 с.
3. Поетичне кіно: заборонена школа / [автор ідеї й упорядник Л. Брюховецька]. – К.: Вид. «АртЕк». Редакція журналу «КіноТеатр», 2001. – 462 с.

4. Зеленчук І.М. «Я знімаю геніальний фільм» / І. М. Зеленчук // Гуцульський календар. – 2001. – Вип. 6. – С. 69 – 70.

5. Зеленчук І.М. Будинок-музей кінофільму «Тіні забутих предків» / І. М. Зеленчук // Гуцульський календар. – 2003. – Вип. 8. – С. 25 – 27.

6. Зеленчук І.М. Творці «Тіней забутих предків» / І. М. Зеленчук, Я. І. Зеленчук // Гуцульський календар. – 2004. – Вип. 9. – С. 42 – 44.

7. Зеленчук І.М. Слідами «Тіней забутих предків» / І. М. Зеленчук // Гуцульський календар. – 2014. – Вип. 19. – С. 66 – 69.

REFERENCES

1. Anotovanyi kataloh filmiv 1928–1998 / [avtor-uporiadnyk R. Prokopenko]. – K.: Natsionalna kinostudiia khudozhnikh filmiv im. O. Dovzhenka, 1998. – 500 s.
2. Verkhovynshchyna. Zahalni opysy ta istorychni narisy pro naseleni punkty Verkhovynskoho raionu / [uporiad. I. Zelenchuk]. – Verkhovyna: Hutsulshchyna, 2004. – 331 s.
3. Poetychne kino: zaboronena shkola / [avtor idei y uporiadnyk L. Briukhovetska]. – K.: Vyd. «ArtEk». Redaktsiia zhurnalu «Kino-Teatr», 2001. – 462 s.
4. Zelenchuk I.M. «Ya znimaiu henialnyi film» / I. M. Zelenchuk // Hutsulskiyi kalendar. – 2001. – Vyp. 6. – S. 69 – 70.
5. Zelenchuk I.M. Budynok-muzei kino-filmu «Tinei zabutykh predkiv» / I. M. Zelenchuk // Hutsulskiyi kalendar. – 2003. – Vyp. 8. – S. 25 – 27.
6. Zelenchuk I.M. Tvortsii «Tinei zabutykh predkiv» / I. M. Zelenchuk, Ya. I. Zelenchuk // Hutsulskiyi kalendar. – 2004. – Vyp. 9. – S. 42 – 44.
7. Zelenchuk I.M. Slidamy «Tinei zabutykh predkiv» / I. M. Zelenchuk // Hutsulskiyi kalendar. – 2014. – Vyp. 19. – S. 66 – 69.

I. Zelenchuck

In the Wake of Film «Shadows of the Forgotten Ancestors»

Abstract

Film «Shadows of the Forgotten Ancestors» was shot during 1963 – 64 by O. Dovzhenko Kyiv Film Studio. It holds a prominent place in the history of the Ukrainian cinema arts. Serhiy Paradzhanov, a director-producer of the film, has called together creative team that included the most talented artists of the former USSR.

The larger part of the film «Shadows of the Forgotten Ancestors» was shot on the territory of populated localities of modern Verkhovyna district of Ivano-Frankivsk region as ethnographic center of Hutsul region of Ukraine. S. Paradzhanov involved many local artists who helped to reconstruct authentic material and spiritual culture of the region. Among gifted actors-amateurs we can mention Petro Soruk with his wife Yevdokiia and daughter Mariia Khimchak, Hafiiia Haradzhuik (Kernychuk), Mariia Iliichuk, Ivan Ihnatiuk, Hanna Chabaniuk, Hanna Boichuk, Vasyl Korzhuk, Hanna Laskuriichuk from Verkhovyna; Havrylo Kostiuk, Kuzma Prokopiuk, old hutsul woman Gunykha, children Mariia Zelenchuk, Vasyl Mynailiuk and brothers Potiak from Kryvorivnia; Vasyl and Kateryna Demydiuk from Chorna Richka.

Authentic hutsul music was played by famous music chapel of Vasyl Hrymaliuk (Mogur) which consisted of violinist Mykola Hotych (Kotso) and cembalist Ivan Sorych (Tiudyk). The film was sounded by talented folk musicians: lyrist Gentsar, piper Mykola Slyvchuk, floyara-player Vagil, trembita-player Havrylo Kostiuk, drymba-player Ivan Verezhak. Hutul songs were performed by singer Mykola Shatruck, dancing group of Vasyl Shynkaruk from Verkhovyna and many other performance companies executed folk hutsul dances. Special attention must be paid to talented play of actress-amateur Hafiiia Haradzhuik (Khimka) from Mahurka. In Verkhovyna of Ivano-Frankivsk region old wooden house of Petro and Yevdokiia Soruk still remains. The memorial house of the film «Shadows of the Forgotten Ancestors» was created there.

Кожна країна світу має свої найкращі кінофільми, що ввійшли до золоті скарбниці її духовно-культурної спадщини. Найкращим художнім кінофільмом України справедливо вважають «Тіні забутих предків», який був створений протягом 1963-64 рр. на Київській кіностудії ім. Олександра Довженка. Таким чином, у 2014 р. минає 50 літ із часу виходу на екрани Союзу РСР цього унікального українського етнокінофільму про духовну культуру і мистецтво Гуцульщини. Крім того, в цьому році відзначатиметься 150-річний ювілей українського письменника-імпресіоніста Михайла Коцюбинського, автора повісті «Тіні забутих предків», та 90-річний ювілей вірменського кіномитця Сергія Параджанова, режисера-постановника однойменного фільму.